

ganiziranostjo zmogla ponuditi množico digitalnih servisov ter vzpostaviti pretok med raziskovanjem, izobraževanjem, poučevanjem in umetniškim ustvarjanjem, vozlišče znanosti in kulture. Tehnološka, računalniška revolucija je, če nam je to všeč ali ne, zasakala kompase tudi v kulturi, znanosti in znanju, še več, v dojemanju sveta. Nova knjižnična struktura mimo tega ne more in bolj kot kdaj prej izziva premislek o tem, kako naj knjižnica v novih razmerah sploh funkcionira in se prilagaja novim potrebam.

Nova narodna in univerzitetna knjižnica mora s svojo zunanjo in notranjo podobo tenkočutno kazati narodovo (za)vest, se postaviti kot eden izmed stebrov nacionalne istovetnosti in kot taka to zavest tudi usmerjati; navznoter in navzven mora govoriti o stanju v naši kulturi, da ne rečemo kar o »stanju duha«. Splošno znano je, da v državah, ki kaj dajo nase, kot radi rečemo, nacionalne knjižnice že kot stavbe spadajo med najprestižnejše objekte. Z njimi politika pokaže svojo moč, pa tudi narobe: politika, ki se loti takega projekta, knjižnici – in s tem vsem zakladom kulture in znanosti v njej – moč tudi prizna, če ne celo vzvratno podeli.

Ne glede na dolga leta izgubljenega časa in preveč porabljenega denarja – ali morda prav zato – je skrajni čas, da se lotimo nove zgodbe. Zadnji čas je, da presežemo pomanjkanje (samo)zavesti in poguma.

Mislím, da bi na temeljih najstarejšega dela Ljubljane moralo zrasti nekaj »pregrešno novega«. Nacionalna knjižnica, ki spada med najtradicionalnejše ustanove v državi, kolikor zbira pisno dediščino od začetkov do današnjega dne, bi morala hkrati delovati kot najsodobnejša ustanova. Ne bi smela biti skladišče ali grobnica, ampak prevodnica te zapuščine v sodobno življenje, in sicer ob pomoči nove, navznoter in navzven izzivalne stavbe. Taka stavba ji edina lahko omogoči, da ob nacionalni funkciji v resnici razvije tudi univerzitetno. To pomeni, da bi morala študentom, učiteljem in raziskovalcem Univerze v Ljubljani, ki so že desetletja večinski uporabniki stare knjižnice, ponuditi to, kar potrebujejo, pričakujejo in si navsezadnje po toliko letih čakanja tudi zaslužijo: sodobno knjižnico, ki bo v izhodišču upoštevala stanje informacijske družbe in bo, zasnovana s pogledom v prihodnost, zrasla iz današnjega duha časa.

pomen nove stavbe NUK

borut osojnik

Plečnikova NUK

Obstoječa stavba NUK je sicer mojstrovina arhitekture, po mnenju večine strokovnjakov ena najiminenitnejših Plečnikovih stvaritev v ljubljanskem obdobju in spomenik prvega reda. Knjižnica, ki je bila načrtovana za 250.000 izvodov in za takrat znano število študentov, profesorjev, raziskovalcev in drugih uporabnikov, je kljub svoji odličnosti postala pretesna in nefunkcionalna že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Ravnatelji so najprej iskali različne rešitve v sami stavbi. Revijalno čitalnico v pritličju so spremenili v skladišče, v večino podstrešij in hodnikov so se namestile police za knjige ipd. Kasneje so se iskala dodatna dislocirana skladišča, npr. v samostanu Mekinje, na Viču, na Trubarjevi, na Kotnikovi itd. Že v začetku sedemdesetih let so se

pojavi prve idejne rešitve za novo stavbo, ki bi zagotavljala tudi pogoje za spremenjene koncepte knjižnično-informacijske dejavnosti (naravnost na uporabnika, množičnost, prosti pristop, informacijsko središče ...). Leta 1989 je bil končno izpeljan natečaj za novo stavbo, ki še danes ni realizirana. Država je NUK zaradi zamude pri gradnji leta 2000 zagotovila nove začasne poslovno-skladiščne prostore na Leskoškovi, kamor smo lahko shranili vsa svoja gradiva in omogočili delovna mesta za štirideset zaposlenih v različnih strokovnih službah, ki jih ni bilo več mogoče zagotavljati v matični stavbi. Danes tako NUK hrani več kot 2.500.000 enot gradiva. Problem teh prostorov je dvojen: po eni strani bodo tudi ti, predvidoma leta 2013, postali premajhni, po drugi ne morejo zagotavljati ustreznega razvoja knjižnično-informacijske dejavnosti. Prosti pristop je bil zgolj začetek, sledil je nesluten razmah informacijske industrije, virtualnost, digitalizacija ipd. Večina držav po svetu, ki so uprte v prihodnost, si je v zadnjih desetletjih postavila mrežo novih, tehnološko do kraja posodobljenih knjižnic, ki so postale vrhunska informacijska središča in kulturni komunikacijski centri. Brez njih si danes ne moremo zamisliti delovanja posameznih skupnosti, narodov, držav na različnih področjih. Sodobna računalniška tehnologija in digitalizacija omogočata hiter dostop do pomembnih informacij, podatkov z vsega sveta, dostop do primarnih virov in raziskovalnih središč. Usposobljeni knjižnični strokovnjaki lahko s sodobnimi komunikacijskimi pripomočki posredujejo informacije uporabnikom daleč iz svojih središč, za kar pa so potrebni ustrezni prostori.

Pomen nove stavbe

Znanje je temelj človeškega bivanja in razvoja, je bilo in bo temeljna vrednota civilizacijskega humanizma. Knjižnice kot ustanove, še posebej pa nacionalne oziroma univerzitetne, so temeljne kulturne institucije, celo več, so pravzaprav templji učenosti. V primeru nove stavbe NUK imamo opravka prav z najpomembnejšo knjižnico naroda, ki je podlaga družbe znanja. Za razvito družbo so potrebni usposobljeni človeški viri, zato je znanje postalo izredno pomembna ekonomska kategorija.

Novo knjižnično stavbo lahko označimo kot infrastrukturni informacijski objekt. Za informacijsko družbo niso dovolj le zmogljive povezave, strežniki, diskovna polja itn., pomembna je tudi vsebina, ki se sporoča, in način na katerega se posreduje. Knjižnica dokumente, informacije, znanje sploh ima ter jih mora posredovati na najsodobnejše načine v sodelovanju z drugimi akterji informacijske družbe, za kar potrebuje ustrezne pogoje.

Nacionalna knjižnica potrebuje novo stavbo, šele z novogradnjo bo lahko uresničevala vse naloge skladno z Zakonom o knjižničarstvu, tj. zbiranje, hranjenje, ohranjanje, predstavljanje in posredovanje celotnega knjižničnega gradiva, ki spada v sloveniko, zagotavljanje dostopnosti tujih informacijskih virov, mednarodna bibliografska kontrola (ISSN, ISBN, ISMN), izobraževanje uporabnikov in knjižničarjev (3000 slušateljev letno), svetovanje in razvojno dejavnost, delovne prostore za knjižnične strokovne službe, ki z razvojem tehnologij postajajo vse pomembnejše.

Največji interes za gradnjo bi morali imeti zagotovo obstoječi in potencialni uporabniki NUK, še posebej študentje ter pedagoški in znanstveni delavci Univerze v Ljubljani, ki zaradi velike prostorske stiske marsikatero od članic te univerze delajo oziroma študirajo resnično v nemogočih razmerah. Pogled v evropsko bazo podatkov LIBECON (<http://www.libecon2000.org>) npr. pokaže, da se tudi kot država ne moremo primerjati s tistimi, po katerih se tako radi zgledujemo: na 1.000 prebivalcev zagotavljamo v knjižnicah le 5,71 računalniških delovnih postaj, Centralna Evropa 13,66; na 1.000 prebivalcev pa porabimo za knjižnice 166,8 evra, Centralna Evropa 255,2 evra itd. NUK obišče dnevno več kot 2000 obiskovalcev, z novo stavbo bi se številka lahko bistveno povečala.

NUK podpira študij ter raziskovalno in znanstveno delo Univerze v Ljubljani že od njene ustanovitve od leta 1919. 80 odstotkov uporabnikov NUK je z ljubljanske univerze.

NUK je skladno z Zakonom o knjižničarstvu oktobra 2003 postal pridružena članica UL, ki poleg t.i. klasičnih storitev za uporabnike z univerze izvaja tudi druge naloge kot npr. informacijsko opismenjevanje uporabnikov, izobraževanje knjižničarjev, koordinacijo knjižničnega sistema itn. Članstvo oziroma aktivna vloga knjižnice pri zagotavljanju infrastrukturnih pogojev za delo in razvoj univerze bi morala biti dodaten argument za prioriteto obravnavo investicije. Nova knjižnična stavba je nujen infrastrukturni objekt univerze v Ljubljani. Univerza v Ljubljani danes predstavlja knjižnično okolje z več kot 60.000 potencialnimi uporabniki. V primerjavi s pogoji dela in normativi za delovanje sodobnih univerzitetnih knjižnic bi ljubljanski univerzitetni sistem potreboval več kot 40 odstotkov novih knjižničnih zmogljivosti (prostori, tehnologija, študijska mesta), ki bodo delno lahko zagotovljene z novo stavbo.

Nova stavba in digitalna knjižnica

Sodobnost zaznamuje pojav elektronskih oblik zapisov. Zanimivo pa je, da to ne zmanjšuje števila publikacij na tradicionalnih medijih (v RS beležimo porast obveznega izvoda v obdobju 2000-2005 za 15%). Zaradi avtorsko pravnih omejitev so in bodo najpomembnejši e-viri brezplačno dostopni le za zidovi knjižnic, zaradi česar postajajo knjižnice pomemben element zagotavljanja splošnega dostopa do informacijskih virov za vse prebivalstvo.

E-arhivi gradiva, ki je originalno na tradicionalnih nosilcih, lahko nastajajo le v (nacionalni) knjižnici, ki te vire pridobiva in hrani. Knjižnica je najpomembnejša informacijska tovarna, ki potrebuje tudi proizvodne prostore (prav z virtualnostjo se ta pomen strokovnih služb še povečuje), e-knjižnice zato ni mogoče vzpostavljati brez knjižnice v fizičnem smislu, ki bo ohranila pomembno vlogo v informacijski industriji.

V tako imenovani hibridni knjižnici (s ponudbo tradicionalnih in e-virov) je pomembno uporabnike informacijsko opismenjevanje, kar pomeni ne le izobraževati in usposabljanje za iskanje in uporabo informacij, ampak tudi za njihovo izrabo tj. ustvarjanje novega znanja in njegov prenos, kar na daljavo ni mogoče. Hibridna knjižnica je v fizičnem smislu tudi nujni prostor za srečevanje, komuniciranje in izmenjavo znanja, za prepletanja fizičnega, virtualnega, klasičnega in digitalnega. Gre za dimenzijo človeškega duha v njegovi celovitosti. Fizična knjižnica ostaja prostor univerzalne komunikacije med različnimi socialnimi in kulturnimi entitetami, ki jih privablja znanje, ostaja središče kulturnega življenja določenega okolja, poseben prostor za negovanje študijske, znanstvene, umetniške in univerzitetne komunikacije. Zahtevnejše poizvedbe in informacijske storitve bo mogoče opravljati le v knjižnici, ki zagotavlja informacijske vire, opremo in strokovno znanje. Globalizacija sveta znanja pomeni neobvladljivo množico informacijskih virov in informacij, ki jih uporabnik brez pomoči visoko strokovno usposobljenih knjižničnih služb ne bo mogel obvladovati.

Zaključek

Projekt izgradnje nove stavbe NUK (trenutno imenovan NUK JP) je žal še vedno v zastoju, in to kljub temu, da je po dolgih letih odlaganj in raznoraznih zapletov že kar nekaj časa praktično pripravljen na izvedbo. V novi stavbi naj bi poleg NUK domovala tudi Centralna tehniška knjižnica, NUK pa bi za nekatere svoje posebne dejavnosti še naprej uporabljal tudi Plečnikovo stavbo. Obstoječa lokacija nove knjižnice je s svojo navezanostjo na humanistično družboslovni del Univerze v Ljubljani, ki ostaja v tem predelu mesta, ostale kulturne institucije ter tudi neposredno bližino obstoječe Plečnikove stavbe, brez dvoma še naprej optimalna prav za NUK. Dosedanji projekt, ki temelji na natečaju iz leta 1989, je bil večkrat vsebinsko posodobljen, kar pomeni, da je pravzaprav še primeren za izvedbo, kljub temu pa se zaradi nadaljnjih zamud ter odprtih programskih vprašanj ponovno vedno bolj izkazuje potreba po verifikaciji programskih osnov. Po eni strani je nujno sledenje razvoju knjižnično informacijske dejavnosti, po drugi pa je potrebno znova definirati nosilce programov oziroma prostorske rešitve za vsakega od njih. Ne glede

na možnost različnih odločitev v zvezi z nadaljevanjem projekta NUK JP (pri čemer ima vsaka odločitev nekaj prednosti in nekaj slabosti), NUK brez dvoma za opravljanje svoje dejavnosti vedno bolj potrebuje novo stavbo. In to čimprej, zato bomo rade volje sprejeli vsakršno ustrezno odločitev, ki bo to zagotovila.

novi natečaj za NUK 2: nujna in edina smiselna rešitev

boris matič, mag. inž. arh.

nejc černigoj, univ. dipl. inž. arh

Pred približno letom in pol, spomladi 2008, smo s skupino mladih arhitektov in študentov arhitekture pričeli akcijo »Novi NUK 2«. K delovanju so nas spodbudile novice, da bo Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (MVZT) kot prednostno nalogo postavilo pridobitev gradbenega dovoljenja za novo Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK 2) po dvajset let starem projektu. Presenečeni smo bili, da se na to novico ni odzval noben segment arhitekturne strokovne javnosti. Z objavami v medijih in preko spletne strani www.nuk2.net smo pričeli izpostavljati problematiko projekta ter nujnost razpisa novega natečaja. V tej smeri se je opredelilo tudi več vidnejših predstavnikov arhitekturne stroke. Po pričakovanjih je pobuda sprožila tudi nekatere negativne odzive. Vendar pa te večinoma niso leteli na predstavljene argumente, ampak so kritiko projekta enačili s kritiziranjem, celo blatenjem, njegovega avtorja, arhitekta Marka Mušiča. Kaj takega nikakor ni bil naš namen. Izjemna vrednost opusa Marka Mušiča v slovenskem in širšem arhitekturnem prostoru je nesporna, vseeno pa to ne spremeni dejstev, zaradi katerih je projekt NUK 2 problematičen. Zato že večkrat predstavljene argumente na tem mestu ponavljamo.

Neusklajenost z zgodovinskim slojem

Osnovni problem projekta NUK 2 je neusklajenost z arheološkimi najdbami na lokaciji. Pred razpisom natečaja namreč arheoloških raziskav niso izvedli v celoti, temveč šele po izboru zmagovalne natečajne rešitve. Natečajna zasnova tako ni bila usklajena z zahtevo po prezentaciji arheoloških ostankov »in situ«, ki se je pojavila naknadno. Orientacija konstrukcijskega rastra predvidene zgradbe se posledično za približno 15° razlikuje od orientacije starih rimskih insul, kar v pritličju povzroča neizogibne funkcionalne zadrege pri organizaciji prostora. Poleg tega projekt predvideva izkop in odstranitev velikega dela izkopanin, gradnjo garaže in regalnega skladišča pod njimi, ter njihovo restrukturiranje v »originalno stanje«.

Programska preobremenitev

Natečajna naloga je vsebovala samo eno organizacijo - Narodno in univerzitetno knjižnico - in je izrecno izključevala priključitev Centralne tehnične knjižnice. Zaradi pomanjkanja kapacitet na drugih lokacijah in racionalizacije